

Täby, Husby-Lyhundra sn.

I *Ransakningarna* 1667—84 finnes följande uppgift: »På Täby Skog finnes ett bärg vthugget med Runska bockstäfwer.» Senare uppgifter om en runristning på denna plats saknas.

559. Malsta kyrka.

Pl. 124.

Litteratur: D 2: 260. R. Dybeck, Runa (fol.) h. 4 (1871), s. 59, n:r 15: UFT h. 2 (1872), s. 43; O. von Friesen, Upplands runstenar (1907), s. 41, (1913), s. 71 f.; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 79, Svenska runristare (1925), s. 109, 112; Handlingar i ATA 1926, 1936 och 1942.

Äldre avbildningar: Dybeck, D 2: 260 och Runa (fol.) h. 4 (1871) pl. 14; von Friesen a. a.; Brate, foto 1915 (ATA); G. Lovén, teckning 1925 (ATA).

Den lilla runstenen står inne i vapenhuset, rest mot norra väggen.

Dybeck är den förste som omtalar U 559. I en uppsats om »Nyfunne svenske runstenar» i *Runa* (fol.) skriver han (1871): »Runstenen, af blekröd sandsten, fanns af mig innevarande år rest mot vestra väggen af kyrkan bredvid tu smärre stycken av L 614, B 253. Man uppgaf att han för länge sedan funnits vid en iständsättning å kyrkan, varaf tör kunna slutas att han icke är L 615, så mycket mindre som denne skall bestått av 'stycken'. Om L 615 se nedan s. 442. I *Sveriges runurkunder* meddelas endast, att runstenen »ligger å marken invid kyrkans vestra gafvel». Vid Brates besök år 1915 stod stenen »uppställd mot Mallsta kyrkas västra gavels vägg». Runstenen omtalas icke i Kyrkoinventarium 1829 (ATA), som endast nämner U 560 och U 564. År 1941 uppställdes stenen genom Riksantikvarieämbetets försorg på ett mot basytan passande träfundament och placerades vid vapenhusets norra vägg, till höger om dörren, sålunda på den plats där stenen nu står.

Ljusröd, fläckvis ljusgrå, sandsten. Höjd 0,90 m., bredd 0,64 m. Ristningen är djupt och tydligt huggen. Endast ögat i det övre ormhuvudet är svagt. Upptill t. v. är stenen avslagen, varvid de övre delarna av två runor ha gått förlorade.

Inskrift:

ihar · likr · snaybiarn · sun · ansuars · kup hialbi ant

5 10 15 20 25 30 35

Hiar liggr Snøbyiorn, sunn Andsvars. Guð hialpi and.

»Här ligger Snöbjörn, Andsvars son. Gud hjälpe anden.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 7 k är ej stunget. I 10 n är bst kort på huvudstavens högra sida. 11 a har kort bst t. v. om hst. 12 y är säkert. Bistavarna i 13 b sluta i slingan och gå sålunda på dessa punkter icke fram till hst; detsamma gäller inskriftens andra b-runor (35). I 15 a och 17 n äro bst något kortare t. v. om hst. Av runorna 19 u och 20 n återstå endast nedre delarna. I 22 n går bst vinkelrätt över hst. Avståndet mellan 22 n och 23 s är något större än normalt, vilket beror på en ojämnhet i stenytan. I 24 u finnes en fördjupning som emellertid icke är huggen. 30 þ har formen þ. Sk saknas efter 30 þ. I 33 a är bst något kortare t. h. om hst. Sk saknas efter 36 i och efter 39 t.

Namnet *Snøbyiorn* är på östnordiskt område endast belagt i ytterligare en runinskrift, också den uppländsk, nämligen L 671 Viggby, Husby-Sjutolfts sn (*sniborn*). Däremot är namnet väl styrkt från Island, där samma förled ingår i flera andra namn, t. ex. *Snæfríðr*, *Snækollr*, *Snælaug* och *Snæulfr*. ay i 9—17 *snaybiarn* är med säkerhet att uppfatta som tecken för en diftong øy; jfr *aystain* *Øystein* U 54, 135, *fraystinn* *Frøystein* U 44, *ayþr* *Øyðr* U 460 m. fl. Om runsv.

snaybiarn och gutn. *snoy* 'snö' se A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 69:7, A. Kock, *Svensk ljudhistoria* 2, s. 252 f., 270, O. v. Friesen, *Till den nordiska språkhistorien* 1 (1901), s. 26, 42 f., 2 (1906), s. 27 f.

Om namnet *Andsvarr* se U 276.

ihar skall givetvis återge den diftongerade formen *hiar*, se U 225—226 (s. 365 f.). Bruket av **r** i **likr** i stället för **ri** är naturligtvis ett ungt drag; jfr U 184.

Att U 559 är ristad av Öpir framgår klart av en jämförelse med den signerade U 541, från den närbelägna Husby-Lyhundra kyrka. Jämför också U 544 från samma plats.

U 559 har ursprungligen varit rest på Malsta kyrkogård. Runstenen måste hänföras till en mycket sen period i Öpirs produktion, ty den torde av flera skäl knappast kunna vara äldre än början av 1100-talet. O. v. Friesen tager Malsta-stenen som bevis för, att Öpir var verksam som runristare ännu vid den tid, »då den kristna kyrkan blifvit i hufvudsak organiserad inom det gamla Svetjud». Detta framgår klart av inskriftens stilisering, som förutsätter de medeltida gravstenarnas *hic iacet...* Liknande formuleringar förekomma på ett par unga runstenar, t. ex. **iar · likr · huskarl** (U 184), **iar likr · sirifr** ... (U 541).

Dylika inskrifter anser v. Friesen bära vittne om att de bygder, i vilka sådana stenar ha rests, redan ha »fått sin kyrka på den plats, där hon än i dag står, och att folket redan begynt att begravva sina döda i den vigda jorden på kyrkogården. Den urgamla seden att lägga den döde till ro på ättebacken vid den gård, där han lefvat och verkat, att öfver hans ben eller hans aska uppkasta en hög, resa bautastenar och stång, den seden, hvilken ännu vid 1000-talets midt blomstrar och gång efter annan t. o. m. nämnes å stenarna, dör nu ut. Visserligen äga vi vårdar, som efter gammal häfd rests vid den afidnes hem, trots det hans lik 'begräfts i kyrkogård', men det är klart, att det för det stora flertalet blef allt för kostsamt att resa vårdar både vid hemmet och vid kyrkan. Kristendomen segrade och med den kristna seden: vårdarna sattes på grafven. De efterlevandens intresse för runstenarna måste härigenom minskas. Det blir allt sällsyntare att sådana resas, och redan omkring 1100 torde seden vara, om icke död, åtminstone stadd i starkt aftagande. Härtill torde också den omständigheten ha medverkat, att det allmänna välstånd, som handeln och vikingafärderna så mäktigt bidragit att skapa, nu synes hastigt att minskas: helt naturligt, då vägarna så åt öster som åt väster spärras eller åtminstone bli osäkra och svårframkomliga... Uppsvensken har blifvit fattig, och konsten dör bort — icke blott runmästarnas, utan också klensmedernas och snidarnas».

560. Malsta kyrka.

Pl. 124.

Litteratur: B 253, L 614, D 2:261. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 66; *Kyrkoinventarium 1829* (ATA); R. Dybeck, *Runa* (fol.) h. 4 (1871), s. 59; UFT h. 2 (1872), s. 43; E. Brate, *Antekningar 1915* (ATA), *Svenska runristare 1925*, s. 109; *Handlingar i ATA 1926, 1936 och 1942*.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 253); Dybeck a. a., Brate, foto 1915 (ATA); G. Lovén, teckning 1925 (ATA).

Runstenen, av vilken endast nedre högra delen är bevarad, står rest inne i vapenhuset, mot dess norra vägg, t. v. om ingången till kyrkan.

Peringskiöld anger stenens plats vara »Malstad kyrkia» (*Bautil*: »Malsta Kyrka»; L 614: »I kyrkan»). Enligt *kyrkoinventarium* (1829) låg »vid utgångsdörren af Wapenhuset ... en sönderlagen Runsten med orden: Aulf auk Adulfr litu ...» Runstenen, som var i fyra delar, hopsattes 1942 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Ristningsytan är påfallande jämn. Möjligt är att stenen någon tid har legat som trappsten och därigenom slitits.